

יום הזיכרון לשואה ולגבורה כ"ז בניסן

עדות ללא עדים, מאמר

שם ונר - מדליקים נר וזוכרים, פעילות

הדלקת נר זיכרון בכל בית בערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה

תלמידי האמ"ד ומשפחותיהם מקליקים נר זיכרון,
מתאבלים לאדם וזוכרים.

כ"ז-כ"ז בניסן תשע"ה

במעמד הדלקת נר הזיכרון 'זוכרים' זוכה אדם המדליק נר לכבד את זכרו של אדם אשר נספה בשואה.

"הייתי רוצה שהיה אדם, שיזכור שהייתי אדם והיה לי שם".

(ד' ברנר הי"ד, נספה בשואה)

בימים אלו, כשאנו הולכים ומאבדים את העדויות ממקור ראשון, הדלקת נר 'זוכרים' מעניקה רלוונטיות ומשמעות אישית בהנחלת זיכרון השואה לדורות הבאים.

הילדים ובני הנוער יהוו גשר להנחלת מנהג חווייתי ובעל משמעות זה בביתם, יחד עם המשפחה, בערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה.

על גבי כל אחד מהנרות מופיע שמו של אדם אשר נספה בשואה ופרטים נוספים על חייו.

פרויקט חשוב זה להנצחת זיכרון השואה לדורות הבאים מתאפשר הודות לארגון 'מחברים לשואה' - מיוזמתן של אלישה יעקובי וליאת זכרון ביחד עם אנשי מקצוע נוספים התורמים מיכולותיהם ומזמנם, ללא מטרת רווח ובהתנדבות.

את הנרות מממנים באמצעות קרן פילנתרופית ובחיבור עם מנהל חברה ונוער במחוז תל אביב.

ההצעה לפעילות מבוססת על ההצעה של צוות 'מחברים לשואה' ומנהל חברה ונוער במחוז תל אביב.

עדות ללא עדים

ד"ר מיכל שאול*

ההשמדה כתכלית

אחד המאפיינים המייחדים את שואת יהודי אירופה משאר מקרי רצח עם בהיסטוריה, על פי היסטוריונים אחדים, הוא שהשמדת היהודים היוותה תכלית בפני עצמה. הנאצים לא ביקשו להשיג יעדים מעשיים, כמו שוד רכוש, כיבוש טריטוריה או סילוק סכנה צבאית, כי אם המוטיבציה הבסיסית להשמדתם של היהודים הייתה אידיאולוגית. היהודי נחשב בעיני הנאצים כשטן, כהתגלמות כל רשע, כטפיל השואף להשתלט על העולם ולהרוס את הגזע הנורדי. תורת הגזע הנאצית הגדירה יהודי שלווה דורות לאחור, ואלו נידונו למוות רק מפני שנולדו כבנים או כבני בנים ליהודים.

המדניויות הנאצית שאפה להכחדה פיזית וטוטאלית של אומה, ובאה לידי ביטוי ברדיפת היהודים כולם ללא הגבלה טריטוריאלית. הם השמידו את הקורבנות, את גוויותיהם, את העדים והמתאבלים וגם את עקבות מעשה ההשמדה עצמו. תכלית 'הפתרון הסופי' היא אירופה נקייה מיהודים, ובמידה רבה הצליחו הנאצים לבצע את זממם ולהביא להכחדת שני שלישים מיהודי אירופה.

מדי שנה מתפרסמים בעולם כ-4,000 (!) כותרים העוסקים בשואה ובמלחמת העולם השנייה, בסדר היום התקשורתי בישראל הנושא עולה חדשים לבקרים, ואף היה מי שהכריז על 'התפוצצות הזיכרון' בהקשר של השואה. ובכל זאת, פרטים רבים שהרכיבו את האירוע הגדול שנקרא 'שואה' - איננו יודעים. השואה, ככל הנראה, היא האירוע הנחקר ביותר במאה העשרים ואולי אף בהיסטוריה כולה, ולמרות העדויות הרבות שנמסרו ושתועדו, על הרוע המוחלט אין מי שיספר, את נקודת המבט של הנרצחים לעולם לא נדע, והעדים על אודות החיים, התרבות והאנשים שאבדו, אבדו אף הם לנצח ועמם ילדיהם שנטבחו ואלה שלא ייוולדו לעולם.

תחושת האובדן אצל החיים - "אובדן בחזקה שנייה"

הפילוסוף עדי אופיר ראה בכך 'אובדן בחזקה שנייה'. אבדן הוא יכולתו של הנעלם להיות אבוד ולהתקיים כשמישהו חש בהיעדרו. המתים הם אסונם של החיים שחשים באובדנם. תכלית מעשה ההשמדה הנאצי, על פי אופיר, היה חיסול גורף גם של תחושת האובדן, שהרי מיליונים מבין המושמדים אינם חסרים עוד לאיש. הם אבדו יחד עם כל בני משפחתם, ידידיהם ומכריהם, ועל כן, לא רק היום, לאחר כמעט שבעה עשורים, אלא כבר בקיץ 1945 לא היה מי שיחוש בחסרונם כיחידים, בעלי שם וכתובת וחיים מלאים, ולא היה מי שיחווה את הייחוד חסר התקנה של אובדנם. הביטוי העצוב ביותר לכך הוא המספר - המושג 'שישה מיליון'. מספר זה הוא אומדן בלבד, והוא כולל את כל היהודים המתים - את כל המינים, את כל הגילאים, את כל הגוונים האידיאולוגיים, את כל הנסיבות ואת כל שטחי ההשמדה. שישה מיליון שהם אובדן אחד, אובדן שאת גודלו ואת עומקו אין לשער.

* ד"ר מיכל שאול היא ראשת תכנית 'עמיטל' ללימודי השואה והוראתה של המכללה האקדמית הרצון. ספרה 'פאר תחת אפר: החברה החרדית בישראל בצל השואה, 1945-1961' יצא לאור לאחרונה בהוצאה משותפת של 'דן-צבי' ו'יד ושם'.

זיכרון הפרט - "אבל יחיד עשי לך"

נכוחותם של 'ששת המיליונים' מתווכת כולה על ידי הזיכרון. אילו הושלמה ההשמדה ותכנית 'הפתרון הסופי' הייתה ממומשת במלואה, היה הזיכרון של יהודי אירופה תלוי לחלוטין בחסדי הנאצים. ההתמודדות עם אירוע טראומטי כל כך שבמוקדו 'אין' יסודי, יחד עם הסירוב להישען על הזיכרון של הרוצחים, מביא לחיפוש מתמיד אחר 'זוים' שניתן לתלות עליהם את הזיכרון, ראיות ובדליהן שסייעו לנו לשחזר את האבוד. לצערנו, שחזור האבוד בהקשר של השואה הוא משימה בלתי אפשרית, ועל כך יעץ הרב יחזקאל סרנה, ראש ישיבת 'חברון' בירושלים, ברוח הנביא:

ולכן העצה היעוצה לנו כעניין שכתוב: "אבל יחיד עשי לך". כלומר: אי אפשר להקיף את האבל כולו, כי גדול הוא מתפיסת שכלנו ועמוק הוא מדרכי רגשותינו, ולכן עלינו להצטמצם כל אחד בפניתו, כל אחד באבלו, כי אין לך אדם מישראל שלא יהיה לו חלק בחורבן, חלקו הוא, איש על אביו או אמו, ואיש על אחיו וקרובו, איש על רבו או תלמידו ואיש על ידידו ואוהבו. ייקח נא כל אחד את שלו ויעשה לעצמו אבל יחיד, או אז אולי ייתפס לו מקצת ואז יתאבל.

(הרב יחזקאל סרנה, לתשובה ולתקומה, ירושלים, תש"ה, עמ' 7.)

מכיוון ש"אין בית אשר אין שם מת", ומכיוון שהאסון כה עצום ובלתי נתפס, המליץ הרב סרנה כבר בשלהי מלחמת העולם השנייה להתמקד באבל הפרטי, אולם למסד הממלכתי בישראל נדרשו שנים לעבור מהנצחה כוללת להנצחת הפרט. מקובל לומר שבעשורים הראשונים למדינה לא היה רצון לשמוע מניצולים את סיפוריהם ועל החוויות שעברו לפני עלייתם ארצה. לטענת אניטה שפירא, זיכרון השואה הציבורי הקדים את הזיכרון הפרטי, משום שהזיכרון הציבורי היה משמעותי לבניית המדינה, לעתידה ולפריחתה, בעוד שהזיכרון הפרטי היווה נטל על קליטת העולים ועל הרצון שלהם להשתלב בחברה ולהביט קדימה. הזיכרון הציבורי של השואה היווה לגיטימציה להקמת מדינת ישראל והיה למרכיב מכונן בזהותה הלאומית ובפעילותה המדינית. הוא בא לידי ביטוי בטקסים, בחוקי הנצחה, ברטוריקה גבוהה ובהנמקות מטא-היסטוריות וערכיות. כמו כן, תרבות ביטוי האבל והכאב בשנות החמישים הייתה מאופקת וכללה נשיכת שפתיים ונשיאה בעול, כך גם נהוג היה להתאבל על אלפי החללים של מלחמת יום העצמאות. בכלל, יש לומר, החיים הפרטיים של כל האזרחים היו משניים, וצורכיהם הודחקו לטובת הקולקטיבי האידיאולוגי ההולך ונבנה בציון. רק בחלוף זמן, כתוצאה מתמורות שחלו במעמדם של ניצולי השואה בעולם בכלל ובישראל בפרט, נפתח פתח להתייחסות אישית ולסיפורי הפרט - על סבלותיו, קשייו וגבורת הישרדותו. נקודת השיא בעניין זה הייתה במהלך משפט אייכמן (1961), שמשמעותו העיקרית, לטענת החוקרים, היא בכך שהיסוד האנושי האישי בסיפור השואה גבר מאז אותו אירוע על הראייה הקולקטיבית. בעקבותיו החלה החברה הישראלית לראות את הניצולים באופן מורכב ופולורליסטי יותר. הניצולים, אשר עברו באותן שנים את שלבי הקליטה, התעוררו לתבוע לעצמם ביטוי משלהם. איומים בהשמדת ישראל מצד שכנותיה, אירועי הטרור והקרבות הקשים במסגרת מלחמות ישראל סדקו את מיתוס ה'צבר' הבלתי מנוצה, שהוצב בעבר אל מול 'ההולכים כצאן לטבח'. המהפך הפוליטי ב-1977 חשף גוונים שונים של ישראליות וחידד הטרונגויות תרבותיות ומנטליות. השלמת תהליך הקליטה של הניצולים ועליית מעמדם כישראלים שווים הייתה שלב בלתי נמנע בטרם החלו לספר על עברם. מגמות הפרטה ועליית כוחו של האינדיבידואל הם יסודות מרכזיים בתרבות המערבית המודרנית. בעשורים האחרונים אנו רואים עלייה מתמדת בכוחם של הסיפורים האישיים, במיוחד בהקשר של השואה, וביתר שאת מאז סרטו של קלוד לנצמן 'שואה' בסוף שנות השמונים וסרטו של סטיבן שפילברג 'רשימת שינדלר' בתחילת שנות התשעים.

האנשת השואה

בתרבות ההנצחה כיום שולט רעיון הפרסוניפיקציה - ההאנשה של השואה, או כפי שנקרא בידי ושם: 'לחלץ את פניהם', כי ללא תהליך זה אי אפשר ליצוק משמעות לאירוע. מפעל ההנצחה המרכזי של 'יד ושם' עומד תחת הכותרת 'לכל איש יש שם'. השמות נקראים שם אחד לאחד, והמוזיאון החדש נבנה בדגש על כך. התצוגה כוללת עדויות של ניצולי שואה וחפצים אישיים שתרמו הניצולים, והללו נותנים ממד אנושי-אישי לקורבנות. גם במהלך הטקס המרכזי בכנסת ישראל ביום הזיכרון הממלכתי לשואה ולגבורה מקריאים חברי הכנסת את שמות בני משפחתם שנספו בשואה.

התהליך הזה מתרחש לא רק בישראל אלא גם בארה"ב ובאירופה. במוזיאון השואה בווינגטון מזמן המבקר להתוודע אל אדם אחד בעל שם, מין, גיל, מקצוע ורקע חברתי. המבקר מזמן לדמות מה עלה בגורל הקרבן 'שלו' כשהוא הולך במסלול הזיכרון שמציע המוזיאון. כך גם במוזיאון בברגן בלזן, באנדרטאות ובאתרי הנצחה רבים נוספים בעולם המערבי.

גם במחקר ההיסטורי ניכרת מגמה זו. אם בעבר נערכו מחקרים בנושאים כלליים ויסודיים (האנטישמיות, הנאצים, מחנות ההשמדה וכדומה) תוך כתיבת מונוגרפיות שניסו לתת מענה לשאלות היסוד האלה, הרי שבשני העשורים האחרונים התחזקה מאוד הגישה הבוחנת שאלות 'קטנות' יותר, כגון חיי יומיום בקהילה או בקבוצה חברתית, עיסוק בפרט או במשפחה וכתיבת היסטוריה מקומית. הפרט והקבוצה הקטנה תופסים מקום מרכזי בין נושאי המחקר יותר מבעבר, לא רק בישראל. 'שכנים', ספרו של יאן טומש גרוס על העיירה ידוובנה, הוא דוגמה מאלפת לכך, כמו גם ספרו של כריסטופר בראונינג, 'אנשים רגילים'.

השואה - אירוע ללא עד

אנט ויוורקה מתארת את העידן שאנחנו נמצאים בו עכשיו כ'עידן העד'. לטענתה, 'עידן העד' לא התחיל בעקבות השואה בלבד, אלא בעקבות עליית קרנו של שיח הזכויות האינדיבידואלי בתחומים שונים בחברה. התרבות שלנו הופכת יותר ויותר לתרבות של 'ידי'. אירועים היסטוריים וחדשותיים עוברים אלינו בתיווך של עד, בין עד ראייה ובין עד שחווה את הדברים על בשרו. "האינדיבידואל והאינדיבידואל לבדו הפך להיות המגלם הפומבי של ההיסטוריה", אמר בעקבות ויוורקה עמוס גולדברג.

השואה היוותה אירוע 'בלא עד', אירוע שניסה להכחיד את כל העדים הקשורים לו. לכן כל עדות נתפסת כמכוננת, וכל מי שנחשף אליה הופך לנושא העדות, לבעל תפקיד. העדים, בהקשר של השואה, אינם רק 'עדים מדווחים' אלא 'עדים מכוננים', כלומר תפקידם אינו מתמצה בהשלמת הידע שלנו בתחומים שונים על השואה. הזיכרון הוא מה שמציל את ששת המיליונים מהשמדה טוטאלית, מהשלמת מזימתם של הנאצים. הזיכרון נישא בידי עדים או בידי 'עדי העדים', אשר קיבלו על עצמם להיות סובייקט בעל עניין שהאובדן הזה הוא אובדנו.

העדות לאובדן האבוד הופכת למשימה ראשונה במעלה, ולאחרונה, עם כינון יום זיכרון בין-לאומי לשואה והקמת גופי זיכרון בין-לאומיים (כמו 'כוח המשימה הבין-לאומי', ה-ITF), אפילו למשימה כלל-אנושית.

לכאורה מדובר בהתפתחות מבורכת. בכל העולם מדברים על השואה, כותבים עליה ומציגים אותה. כאמור, במרכז התהליך נמצא אלמנט האנשה והוא המאפשר חיבור של הצד הרגשי ומעודד את האמפתיה ואת ההזדהות.

השפעות העיסוק בזיכרון השואה

לאור הנוכחות ההולכת וגוברת של השואה בתרבות המערבית, הכחשתה נראית תסריט רחוק מתמיד. אולם יש לזכור כי לצד הברכה שבהתפתחויות האחרונות שחלו בזיכרון השואה ובתקווה שהן מעוררות שאירוע נורא מעין זה לא יישנה, הרי שיש גם לחשוש מפני השפעותיהן. ראשית, הפיכת הפרט ליחידה המרכזית של השיח הפוליטי, הכלכלי והתרבותי מעידה על שקיעתו של הדיון האידיאולוגי ועל שחיקה בעוצמתה של תחושת גורל משותף שלנו כעם היהודי. ודאי שלשואה יש משמעות כלל-אנושית ואוניברסאלית, ומצד אחר יש לה גם משמעות אישית-אינדיבידואלית, אך בין משמעויות אלה ישנה יחידת ביניים שהולכת ונזנחת בדיון האקדמי העכשווי והיא המשמעות הלאומית. הדיון בסיבה להשמדתו של העם היהודי, כלומר באנטישמיות ובנסיבותיה האידיאולוגיות, נזנח, והשואה מתחילה להתפרש כאירוע מודרני שהיהודים היו אחד מקורבנותיו. הכחשת השואה המסוכנת ביותר היא לא זו שכופרת בקיומם של האירועים, אלא בזו המתוחכמת, אשר מתכחשת למהותם.

סיבה שנייה לכך שיש לחשוש מהנוכחות הגוברת של השואה בתרבות המערבית היא רידוד הדיון ותפיסה שטחית של האירועים כתוצאה מהאקטואליזציה המתמשכת שלהם. בהקשר הפנים-ישראלי, כל יריב פוליטי מכונה 'נאצי' ונבולות מדיניים לעתים מכונים 'נבולות אושוויץ'. תופעות של אפליה גזעית או הריסת בית במדינת ישראל הן תופעות חמורות, בוודאי, אך הן אינן 'שואה'. גם בהקשר הבין-לאומי אנחנו מוצאים זילות של שימוש במושגים מעולם התוכן של השואה, בין השאר בשביל לנגח את ישראל.

שלישית, המסעות לפולין, הקמת מוזיאונים ומכונים ייעודיים והשיח החינוכי בסוגיית 'למידה משמעותית' מסיתים את מרכז הכובד של העשייה החינוכית מלמידה היסטורית, הנתפסת כיבשה, אל עבר הזיכרון. מורים מעדיפים להעניק 'חוויה', התרגשות, ולא למידה של רקע-גורמים-תוצאות. החשש הוא מהשתחת השואה ומהעובדה שהתלמידים כלל לא ידעו את העובדות. מצד המורים המלמדים את התחום ישנה דאגה כי הסבל האובייקטיבי ינוצל כחומר זול חמין לחוויה לימודית, לסחטנות רגשית נוסח תכניות ריאליטי.

רביעית, למרות הנוכחות הבולטת של השואה בחיינו הציבוריים, הרי שנוכחותה היא בדרך כלל מפלגת. לא רק שהעם היהודי לא הגיע להסכמה לגבי הלקחים הרצויים מהשואה, אלא שלא הצלחנו להסכים בינינו על ריטואלים לציון האסון ולהתייחדות עמו. מודעות למורכבות ולדינמיקה של זיכרון השואה בארץ ובעולם עשויה להביא להעצמת היתרונות של המגמות העכשוויות על פני החסרונות. היוזמה החינוכית הממלכתית של 'נר זוכרים', שמשלבת הן צורת הנצחה מסורתית של הדלקת נר נשמה והן את הממד העכשווי של האנשה, מהווה התחלה טובה, כעצתו של הרב סרנה המוזכרת לעיל, "אבל יחיד עשי לך".

שם ונר מדליקים נר וזוכרים

עריכה: ברכה גודמן, עדי צביאלי ואפרת עמנואל

רציונל

הזיכרון הוא מיסודות קיומו של עם ישראל בגלגוליו, בארצו, בגלות ובתלאות ההיסטוריה היהודית. לוח השנה היהודי בנוי אף הוא על שני יסודות זיכרון: האחד - המיוחס לקב"ה, "זוכר חסדי אבות" (מתוך תפילת העמידה), "זוכר הברית" (מברכות הראייה) ועוד. האחר - הוא הזיכרון הנתבע מן היהודי כחלק מסדרי חייו, "זיכרון למעשה בראשית", "זכר ליציאת מצרים" (קידוש ליל שבת), ראש השנה שנקרא גם יום הזיכרון, "תדבק לשוני לחפי אם לא אזכרכי" שנאמר בהקשר לחורבנה של ירושלים ועוד.

מדינת ישראל השתיתה יסודותיה על אדני הזיכרון, שאחד מהם הוא יום הזיכרון לשואה ולגבורה. הפעילות שלפניכם מאירה את סוגיית הזיכרון בשלוש זוויות: חשיבות הזיכרון; מחויבות אישית של היחיד לזיכרון הלאומי כפי שאומר הנביא: "כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד" (ירמיהו לא, יט); והדלקת נרות כאחד הביטויים לזיכרון.

להדלקת נרות זיכרון משמעות כפולה. האחת - מסמלת את נשמתו של האדם, כי "נר ה' נשמת אדם" (משלי כ, כז) ונוהגים להדליקו ביום הזיכרון לנפטר. האחרת - מסמלת את הקולקטיב, כשאבוקת הנר מאחדת זיכרונות ויוצרת סולידריות חברתית ותחושת לכידות.

המאורעות אשר פקדו את העם היהודי לאורך הדורות הביאו לניסוחם של מנהגים המשמרים את הזיכרון הקולקטיבי כגורם המאפיין את אופיו התרבותי-לאומי של העם. פעילות זו מהווה הכנה להדלקת נר זיכרון בערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה לזכרו של יהודי אשר נספה בשואה ושמם רשום על גבי תווית הנר. מטרתה לעורר תחושת שותפות בזיכרון הלאומי של השואה, ביום האבל על קורבנות השואה כולם. ההכנה לקראת הדלקת הנר וההדלקה עצמה נותנות רלוונטיות ומשמעות אישית בהנחלת זיכרון השואה לדורות הבאים.

דגשים כלליים

★ חשוב שהמנחים יתכוננו להתמודדות ישירה עם מושגים בנושא השואה, על פי רמת הילדים ויכולתם להתמודד עם הנושא: סבלם של בני משפחתם בשואה, אירע לפני זמן לא רב, הישרדות, מעשי גבורה, מוות, שואה, חסידי אומות העולם, תלאי צהוב, נספה, נר זיכרון, נאצים, מחנות השמדה ועוד.

★ כללי בטיחות: המנחה יציג בפני התלמידים את הסכנה שבהדלקת נר ויזכיר להם את כללי הבטיחות - מדליקים בהשגחת מבוגר, במקום בטוח, רחוק מחפצים דליקים. כמו כן, יש להזכיר כי הנר דולק 24 שעות.

★ כדי ליצור חיבור בין התלמידים לנספים חשוב שהמנחה ירחיב את הדיבור בעניין וידגיש בפני התלמידים כי השואה פגעה בכלם. על כן רשימת הנספים מאפיינת את החברה הישראלית כיום: גברים, נשים, ילדים, בעלי מקצועות שונים, יוצאי מדינות מזרח אירופה, מערב אירופה, צפון אפריקה וכ"ו.

- ★ חשוב להסביר למשתתפים כי לצורך הצלחת הפרויקט נדרשת עזרה מצדם ומצד משפחותיהם באיסוף נתונים על נספים נוספים. באתר 'מחברים לשואה' אפשר להוסיף שמות ופרטים של נספים, וכך בשנים הבאות יופצו נרות גם לזכרם.
- ★ לטובת הרחבת הפרויקט בשנים הבאות חשוב כי המורים עצמם יעלו לאתר 'מחברים לשואה' סרטונים, צילומים, כתבות, תגובות, הצעות, תיאור של משמעות הנר בעבורם, רעיונות וביקורות. כמו כן כדאי שיעודדו גם את תלמידיהם לכתוב באתר.
- ★ לפעילות זו שני חלקים. אפשר לבחור להשתמש רק בחלקה הראשון.

קהל יעד: כיתות א-יב (בחינוך הפורמלי והבלתי פורמלי, תוך התאמה לגילאים השונים)

עזרים

נספח 1: דף לימוד 'למה מדליקין?'; כמספר המשתתפים

דפים חלקים, כמספר המשתתפים

כלי כתיבה

חלק א

(למנחה: חלק זה ייעשה בכיתה כהכנה לפעילות בבית)

שלב א: במליאה - נר לזיכרון

★ המנחה יתאר את הקשר בין פעילות זו ובין כ"ז בניסן, יום הזיכרון לשואה ולגבורה.

שאלות לדיון:

1 ✕ כיצד אתם חשים בהתקרב יום השואה מדי שנה?

2 ✕ השואה - אירוע קשה מאוד לעם היהודי. כיצד הוא קשור אליי / משפיע עליי שנים כה רבות אחרי שאירע?

3 ✕ יום הזיכרון לשואה ולגבורה. מהו זיכרון?

את מי / מה אנו זוכרים?

מדוע חשוב לזכור ולשמר זיכרון?

למנחה: מומלץ להדגיש את ההבדלים שבין זיכרון אישי (אנשים קרובים, חוויה אישית, אלבום תמונות אישי וכדומה) ובין זיכרון קולקטיבי (מאורע לאומי, מנהגים וכיו"ב). כדי להמחיש זיכרון קולקטיבי אפשר להביא כדוגמה מנהגים הקשורים בחג הפסח המשמרים זיכרון מדור לדור, כגון: אכילת מצה, קריאת ההגדה, קערה של פסח ועוד.

4 ✕ מה יכול כל אחד מאתנו לתרום לזיכרון האדם בשואה למרות שחלפו שנים כה רבות מאז?

המנחה יספר למשתתפים על אודות היוזמה החברתית שהתגבשה במטרה להעצים את יחס החברה ליום הזיכרון לשואה ולגבורה על ידי הדלקת נר 'זוכרים'. קשה מאוד לתפוס את גודל המספר 'שישה מיליון', אולם הזדהות עם סיפורו של היחיד תאפשר הבנה עמוקה יותר לגודל הזוועה.

5 ✕ מתי אנו מדליקים נרות?

המנחה ירשום את תשובות המשתתפים על הלוח תוך הפרדה בין מצווה למנהג (ערב שבת, הבדלה, חג החנוכה, יום טוב, נר 'זכור' בחגים שבהם נאמרת תפילת 'זכור', ימי זיכרון לקרוב שנפטר ועוד). המנחה יזכיר את מחזוריות הדלקת הנרות בלוח השנה.

המנחה יחלק למשתתפים דף לימוד (נספח 1) ויבקש מהם לענות על השאלות המופיעות בו.

6 ✕ אילו מהטעמים להדלקת נרות שהוזכרו בדף הלימוד מתאימים גם להדלקת נר זיכרון ביום השואה?

למנחה: להאיר את החושך - הצער והעצב של האובדן, פרסום נס הצלת העם היהודי מהכחדה ותקומת מדינת ישראל, ראל, יצירת 'שלום בית' בכך שכל עם ישראל זוכר ומנציח ביחד.

המנחה ידגיש בפני המשתתפים כי הנספים הרבים (בעיקר בשנים 1943-1944) לא ידעו על קיומה הקרב של מדינת ישראל (1948), וודאי לא העלו בדעתם כי ילד בבית ספר ידליק אי פעם נר לזכר כל אחד מהם. כמו כן, המנחה ידגיש כי זו זכות גדולה עבורנו להדליק נר לזכרם. עוד חשוב לציין כי מלבד העלאת זיכרונם, הנר ואבוקתו מעלים למודעות את החיים העומדים מאחורי שמו של הנספה: משפחתו, עיסוקו, תחביביו ועוד.

למה מדליקין?

"המבדיל בין קודש לחול"

מדליקים נר כדי לציין את המעבר מקודש (שבו היה אסור להבעיר אש) לחול. כמו כן, על פי המדרש, אדם הראשון הציית אש בפעם הראשונה במוצאי שבת.

"להדליק נר של חנוכה..."

לפרסום הנס הגדול של ניצחון המכבים את היוונים, מעטים מול רבים.

"להדליק נר של שבת..." משלוש סיבות עיקריות:

- שלום בית:** "במקום שאין נר, אין שלום, שהולך ונכשל באפילה" (על פי מדרש לקח טוב, ויקהל לה, ג, מהד' בובר, עמ' 211).
- עונג שבת:** "ואם תאמר לישב בחושך, אין זה עונג", "אינו דומה מי שרואה ואוכל, למי שאינו רואה ואוכל" (יומא עד, ע"ב).
- כבוד שבת:** "מדליקין מפני כבוד שבת"; (דברי רבי שמעון בן אלעזר, פסחים נג, ע"ב), "השבת - נרותיה הן כבודה" (ילקוט שמעוני, בהעלותך, רמז תשיט).

הדלקת נר בימי זיכרון

- לעילוי נשמת הנפטר. על פי ה'משנה ברורה' ההדלקה נועדה לכפר על הנפטרים, נוסף ללימוד תורה ונתינת צדקה לעילוי נשמתם.
- הנר הוא שם נרדף לאור, "כי נר מצווה ותורה אור".
- נשמתו של אדם נמשלה לנר, "נר ה' נשמת אדם", וכן על דוד המלך נאמר (בשמואל ב') "נר ישראל", היינו נשמת העם.
- שלהבת נר מרצדת היא חיזיון קסום המושך את המבט ומשקיט את הנפש. טקס קטן ופשוט של הדלקת נר נשמה, הנעשה מתוך כוונה טהורה ואמתית להתייחד עם מי שכבר אינם בין החיים, מסייע לרבים להתמודד עם הגעגוע והאובדן.
- "ידוע כי הנשמה נהנית בהדלקת הנרות והיא מתהלכת בעידוני ההוד והשמחה, ומתפשטת ומתרחבת מתוך הנאת האורה, מפני שהיא חתיכת אור חצובה באור השכל, ומן הטעם הזה נמשכת אחר האור שהוא מינה, אף על פי שהוא אור גופני והנשמה אור רוחני זך ופשוט, ועל כן המשילה שלמה ע"ה לנר, הוא שאמר (משלי כ, כז) 'נר ה' נשמת אדם' (רבנו בחיי, שמות כה, לא).

שאלות לעיון ולדיון

- עיינו בטעמים השונים להדלקת הנרות במעגל השנה היהודי, הלאומי והפרטי:
- הוסיפו אירועים / מקרים נוספים שבהם נוהג במשפחתכם להדליק נרות.
 - באילו מהאירועים מדליק אדם נר באופן אישי ובאילו מהמקרים הוא מדליק כחלק מהכלל?
 - כיצד תגדירו את מטרת הדלקת הנר ביום הזיכרון לשואה ולגבורה, לאור הטעמים המוזכרים לעיל?

שלב ב: אישי - 'מפגש' עם הנספים

- ★ המנחה יחלק נר לכל משתתף, ויבקש מכל אחד מהמשתתפים לקרוא את הכתוב על התווית.
 - ★ המנחה יוודא שהמושגים 'טלאי צהוב' ו'נספה', שמופיעים על גבי תווית הנר, ידועים לכל המשתתפים.
 - ★ המנחה יבקש מכל משתתף לדמיין את האדם שלזכרו ולכבודו מוקדש הנר.
 - ★ המנחה יסביר למשתתפים כי עליהם להדליק את הנר בביתם בערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה.
 - ★ המנחה יחלק לכל משתתף דף חלק, ויבקש מכל אחד לכתוב במשפט אחד מחשבה / רגש / רעיון / תובנה שעולים בדעתו כשהוא חושב על הדלקת נר זה בביתו יחד עם משפחתו.
 - ★ המנחה יבקש מכמה מן המשתתפים לקרוא בקול את המשפט ולהסביר את כוונתם.
- למנחה:** בכיתה עם 'לוח חכם' אפשר להיכנס לאתר 'מחוברים לשואה' ולצפות בסרטון אנימציה. כמו כן, באתר יש אפשרות ליצור תוויות אישיות לבני משפחה אשר נספו בשואה - כדאי להראות זאת לתלמידים.

שאלות לדיון בעקבות הפעילות

- 1 מה אתם חשים בעקבות הפעילות והנר שאותו תדליקו בערב של יום הזיכרון לשואה ולגבורה?
- 2 במה מן הפעילות שערכנו הייתם רוצים לשתף את בני משפחתכם?

חלק ב - יצירת נר אישי

הכנה לקראת הפעילות

- המנחה יבקש מהמשתתפים למצוא שם של קרוב משפחה שנרצח בשואה או שם מרשימת הנרצחים המופיעה במוזיאון 'יד ושם' ולברר פרטים אישיים על אודות הנספה. כמו כן, המנחה יבקש מהמשתתפים להביא עמם נר זיכרון.
- למנחה:** מומלץ להכין כמה נרות ומאגר שמות של נספים ופרטיהם לטובת משתתפים שייגעו לא מוכנים. לפניך כמה דרכים להמשך הפעילות, בהתאם לקהל היעד והזמן העומד לרשותך:
- ★ כל משתתף יכין תווית אישית להדבקה על נר הזיכרון, ובה שמו של הנספה ומידע על אודותיו.
 - ★ כל משתתף ייצור תווית אישית בעזרת תבנית 'תווית ריקה' המופיעה באתר www.linkingTheShoa.com, ידפיס אותה וידביק אותה על גבי הנר.
 - ★ המשתתפים ידביקו את התוויות שיצרו על גבי הנר (אפשר לסרוק את התוויות לפני ההדבקה, כדי לשמר את היצירה).
 - ★ המשתתפים ידליקו יחד את נרות הזיכרון ביום השואה.
 - ★ המשתתפים ישמרו את המכלים הריקים להכנת קיר זיכרון בבית הספר, או כפסל סביבתי, או כל יצירה אחרת שהמשתתפים יחליטו עליה יחד עם הצוות החינוכי.